

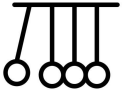
Türkiye'de Siyasetin Getirdiği Kutuplaşmanın Toplumsal Etkileri

POLITICS

Zeynep Kocatepe

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

Giriş

Siyasal kutuplaşma, bireylerin ideolojik pozisyonlarının zamanla keskinleşmesi ve karşıt görüşteki gruplarla sosyal mesafenin artması şeklinde tanımlanabilir. Türkiye’de son 40-50 yıl içinde gözle görülür şekilde artan siyasal kutuplaşma, toplumun sosyal yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu yazının amacı ise Türkiye’deki bu kutuplaşmayı, yarım yüzyıl öncesinden başlayarak günümüze kadar toplumsal etkileriyle birlikte ele almaktır.

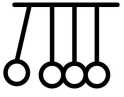

Kutuplaşma kavramı siyaset bilimi literatüründe sıkça kullanılan bir terimdir. Bu kavram, bireylerin politik inançlarının güçlenmesinden başlayıp, aynı zamanda karşıt görüştekilere karşı nefret beslemeye kadar ilerleyebilir (*Sunstein, 2009*). Bu kutuplaşma iki şekilde gerçekleşebilir: ideolojik kutuplaşma ve duygusal kutuplaşma. Türkiye siyasetinde ve dolayısıyla Türk halkında ise her iki kutuplaşma türü de gözlemlenmektedir.

Peki bu bölünmenin tarihçesi nedir? Ülkemizde, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından itibaren laiklik-dindarlık ayrımı, sağcı-solcu mücadeleleri, “Kürtlük” anlayışı ve meselesi gibi yapısal sorunlar bu ayrımın ana sebepleri olmuştur. 1965 yılına kadar Türkiye’de sağ-sol

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

ayrımı değil “CHP ve ona karşı olanlar” ayrımı yaşanmıştır. 960’lı yılların ortalarından itibaren sağ-sol kutuplaşması, 2000’li yıllarda ise AK Parti iktidarı döneminde daha görünür hâle gelmiştir. Özellikle 2010 sonrası süreçte Gezi Parkı Olayları, 15 Temmuz Drabe Girişimi ve anayasa referandumu gibi gelişmeler kutuplaşmayı derinleştiren konulardan olmuştur.

1970

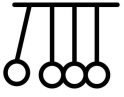
Bugünkü kutuplaşmanın toplumsal kökleri, yalnızca son yirmi yılın siyasetinde değil, özellikle 1970’li yıllarda sağ ve sol ideolojiler etrafında yaşanan çatışmalarda da görülmektedir. Bu dönem, kutuplaşmanın sokak çatışmalarına dönüştüğü ve siyasi kimliklerin ölüm kalım meselesi hâline geldiği bir kırılma noktasıdır. 1970’ler Türkiye’si, ekonomik sıkıntıların ve siyasi istikrarsızlığın gölgesinde büyük bir toplumsal bölünmeye sahne olmuştur.

Bu dönemde sol görüş, özellikle Bülent Ecevit’in Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasındaki yükselişle dikkat çekmiş, bu durum sağ partilerde rahatsızlık yaratmıştır. Sağ partiler, “Milliyetçi Cephe” adı altında birleşerek solu bastırmak için siyasi ve silahlı örgütlenmelere gitmiştir. Derin devlet destekli yapılar ve dış güçlerin etkisiyle ülke adeta sokak sokak bölünmüş; sağ-sol çatışmaları tırmanmıştır. Kahvehaneler taranmış, mitinglerde katliamlar yaşanmış, Maraş gibi şehirlerde mezhep temelli saldırılar gerçekleşmiştir. Toplum kamplara ayrılırken ekonomi çökmüş, şiddet günlük yaşamın bir parçası hâline gelmiştir. Devletin otoritesi zayıflamış, güvenlik güçleri bazı kesimler için güven veremez olmuştur. Her iki taraf da silahlanmış, gençler ideolojik mücadeleler uğruna can vermiştir.

27 Aralık 1979’da Genelkurmay Başkanlığı, kuvvet komutanları ve Jandarma Genel Komutanlığı imzasıyla Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e bir “uyarı mektubu” sunmuştur. Mektupta doğudaki bölücülük, sağ-sol çatışması ve askerî endişeler vurgulanmıştır. Ancak bu uyarıya rağmen hiçbir siyasi aktör gereken adımı atmamıştır. Demirel hükümeti, 24 Ocak 1980’de yeni ekonomik kararlar açıklamış; devalüasyonlar* yapılmış, sübvansiyonlar** kaldırılmış ve tarımsal destekler düzenlenmiştir. Ancak bu kararlar, enflasyonun yeniden yükselmesi ve halkın ekonomik olarak daha fazla zorlanmasıyla sonuçlanmıştır. Tüm bu gelişmeler, 12 Eylül 1980 askeri darbesine zemin hazırlamıştır (Özdemir, 2021).

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

1980

Bu kaos ortamında ordu, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in öncülüğünde yönetime el koydu. 12 Eylül 1980 sabahı Türkiye, tarihin en sert dönemlerinden birine girdi. Ülke genelinde sıkıyönetim ilan edildi; siyasi partiler kapatıldı, liderleri tutuklandı, sendikalar susturuldu. Hayat bir anda bambaşka bir hâl aldı. Bu dönemin en kalıcı izlerinden biri, askerî yönetimin hazırladığı 1982 Anayasası oldu. Yeni Anayasa, 1961 Anayasası'nın tersine, temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran bir anayasa hâline geldi. Bu sınırlamalar, darbe öncesi artış gösteren gençlik hareketlerinin önüne geçmek, apolitik bir gençlik ve daha disiplinli bir toplum oluşturmak gibi hedeflere yönelikti. Bu amaçla yeni hükûmet, ilerleyen

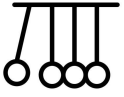
dönemlerde Türk siyasetine hâkim olacak muhafazakâr bir tutum geliştirip gençleri İslam dininin çatısı altında toplamayı hedeflemiştir (Küçük, 2019). Eskiden kahvehanelerde, üniversitelerde, iş yerlerinde hararetli tartışmalarla yürüyen siyasi hayat, bir anda sessizliğe

büründü. İnsanlar konuşmaktan, fikir beyan etmekten, örgütlenmekten çekinir oldu. Özellikle gençler arasında belirgin bir apolitikleşme yaşandı. Siyaset, sadece belli kesimlerin işiymiş gibi algılanmaya başladı. Halkın büyük bir kısmı, yaşanan travmaların ardından siyasetten uzak durmayı bir tür hayatta kalma stratejisi olarak benimsedi. Bu yalnızca o dönemin değil, sonrasında gelen yılların da ruh hâlini şekillendirdi. Sokaktaki insan için artık siyaset, umut vermekten çok kutuplaşma ve gerginlik anlamına geliyordu.

1980'lerin sonunda ise, Refah Partisi, Millî Selamet Partisi'nin muhafazakâr-dinî mirasını devralarak kuruldu. Kısa sürede örgütlenmesini ülke geneline yaydı ve manevî kalkınma ve sanayileşme vurgusu yaparak özellikle kırsal kesimde ve taşrada geniş bir taban oluşturdu. Bu yükseliş, laik kesimlerde derin bir endişe doğurdu çünkü Refah, laik bir devlete alternatif olarak İslam merkezli kurumsal yapı ve ekonomi hayalleriyle sahneye çıkıyordu. Bu da zaten apolitikleşmek zorunda kalan halkın daha da ayrışmasına sebep oldu (Özdemir, 2021).

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

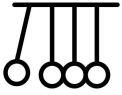
1990

Tarih 1990'lı yıllara ulaştığında işler daha da karmaşıklaştı. Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan çatışmalar sadece bölgesel bir güvenlik sorunu olmakla kalmadı, aynı zamanda ülke genelinde siyasetin derin bir kutuplaşmaya sürüklenmesine de yol açtı. Terör örgütü PKK ile mücadele ve yaşanan insan kayıpları etrafında toplum ikiye bölündü. Bir kesim devletin güvenlik politikalarını desteklerken, diğer kesim ağır insan hakları ihlallerine dikkat çekti. Siyasi partiler bu konuda net bir uzlaşma sağlayamadı, aksine kutuplaşma derinleşti. Devletin sahadaki sert müdahaleleri ve “gri alan” olarak tanımlanan denetimsiz bölgelerde yaşanan hak ihlalleri, toplumda güven kaybına yol açtı. Bazı siyasi aktörler askerî operasyonları savunurken, diğerleri sivillerin zarar görmesini ve demokratik hakların ihlal edilmesini eleştirdi. Bu durum, siyasetin farklı kesimlerinde sert ayrışmalara neden oldu ve kamuoyunda “biz” ve “öteki” algısını pekiştirdi. Askerlerin ve güvenlik güçlerinin yaşadığı “mahzun gurur” ve vicdanî sorgulamalar, toplumdaki bu ayrışmayı daha da karmaşık hâle getirdi. Çatışmaların ağır bedelleri, sadece hayatını kaybedenlerin ailelerinde değil, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerinde derin travmalar ve kutuplaşma yarattı. Bu dönem, siyasetin toplumsal barışı sağlamaktan uzaklaşarak, giderek karşıt grupların birbirini ötekileştirdiği ve çözüm üretmekten çok çatışmayı körüklediği bir süreçte işareti etti. Dolayısıyla, 1990'lar Türkiye'sinde siyaset, toplumsal uzlaşma yerine, derin ayrışmalar ve kutuplaşmalarla şekillendi; bu durumun izleri ise günümüze kadar süren toplumsal gerilimlerin temel taşlarından biri oldu (Arslan, 2015). Bu süreçte, Kürt kimliği meselesi siyaset sahnesinde giderek merkezi bir hâl aldı. Kürt halkının kimlik, kültür ve dil talepleri siyasi kutuplaşmanın odağına yerleşirken, bu taleplerin siyasi aktörlerce farklı şekillerde ele alınması toplumsal bölünmeyi derinleştirdi. Bazı siyasi partiler Kürt kimliğinin tanınması ve kültürel hakların genişletilmesi yönünde adımlar atmayı savunurken, diğerleri bu talepleri devlet bütünlüğüne yönelik tehdit olarak algılayıp sert karşı çıktılar. Böylece, Kürt meselesi üzerinden şekillenen siyaset, toplumsal algılarda da “biz” ve “öteki” ikilemini güçlendirdi.

Medya ise bu kutuplaşmanın besleyicisi olarak önemli bir rol oynadı. Özellikle siyasî söylemin ve haberlerin taraflı sunumu, farklı kesimlerin birbirini anlamasını zorlaştırdı. Medya organları çoğunlukla belli siyasî görüşlere hizmet eder hâle gelirken, toplumda bilgi ve algı uçurumları oluştu. Bu durum, siyasî kutuplaşmanın sadece belirli kesimler arasında

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

değil, halkın günlük yaşamına kadar etki etmesine neden oldu. Diğer yandan, kamusal alanda yaşanan bölünmeler de siyasetin toplumsal kutuplaşmadaki etkisini pekiştirdi. Özellikle başörtüsü yasağı ve 28 Şubat süreci, Türkiye'deki toplumsal ayrışmanın simgelerinden biri hâline geldi. Laiklik ve dinî özgürlükler arasında yaşanan gerilim, bireylerin ve grupların devlet ve toplumla ilişkilerini yeniden tanımlamasına yol açtı. Bu dönemde, özellikle muhafazakâr kesimler kamusal alandan dışlanmış hissederken, bu algı siyasal kutuplaşmanın ve toplumsal güvensizliğin derinleşmesine katkı sağladı. Sonuç olarak, 1990'lar ve sonrası Türkiye siyaseti, sadece güvenlik ve kimlik meseleleri üzerinden değil, aynı zamanda medyanın etkisi ve kamusal alandaki ideolojik mücadeleler aracılığıyla da toplumda kalıcı kutuplaşmalar yarattı.

2000

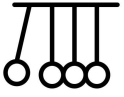
90'lardan sonra bu kutuplaşmanın azalacağı, siyasete barışın, birliğin geleceğinin düşünüldüğü esnarlarda, 2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesi Türkiye siyasetinde hem merkez sağda hem de genel siyasî yapıda önemli bir dönüm noktası oluşturdu. AKP, geleneksel partilerin aksine hem muhafazakâr hem de liberalleşme eğilimlerini harmanlayan bir çizgiye sahipti. Bu süreçte seküler-muhafazakâr ayrışması derinleşti; şehirli, eğitilmiş kesimlerde seküler yaşam tarzı ve laiklik vurgusu öne çıkarken, Anadolu'nun daha muhafazakâr kesimleri AKP'nin politikalarına destek verdi.

2000'lerin ortasından itibaren özellikle 1. ve 2. Ergenekon davaları gibi derin devletle ilişkilendirilen yargılamalar, devlet kurumlarına olan güveni zedeledi. Bu davalar, bir yandan devlet içindeki eski yapılarla hesaplaşma olarak görülürken, diğer yandan siyasî iktidarın muhalif kesimleri sindirme aracı olarak algılandı. Böylece devletin tarafsızlığına dair toplumsal kuşkular arttı. Medya alanında da ciddi bir kutuplaşma yaşandı. Medyanın önemli bir bölümü siyasî iktidarın kontrolüne geçerken, muhalif medya kanalları ise baskı ve sansürle karşılaştı. Bu durum, toplumda farklı gerçeklik algılarının oluşmasına neden oldu; insanlar haberleri genellikle kendi siyasî görüşlerini pekiştiren kanallardan takip etmeye

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

başladı. Medya yayın kanallarının bile siyasete dâhil olması ise Türk siyasetinin halkı nasıl ayırtırdığının en somut örneklerinden biri hâline geldi.

2010

2010'lar Türkiye'sinde toplumsal gerilimler özellikle *Gezi Parkı* protestolarıyla görünür bir hâl aldı. İlk başta çevresel bir mesele olarak başlayan Gezi Direnişi, kısa sürede hükûmet politikalarına karşı geniş bir toplumsal muhalefete dönüştü. Bu protestolar, gençler, yetişkinler ve çeşitli sosyal gruplar arasında yeni bir siyasî bilinç ve örgütlenme dinamiği yarattı. 2016'daki 15 Temmuz darbe girişimi ise toplumsal “biz” ve “onlar” ayrımını derinleştirdi. Hükûmetin darbe girişimini bastırması sonrası ilan edilen OHAL rejimi, kamu kurumlarında ve medyada büyük tasfiyelere yol açtı. Medya ve ifade özgürlüğü alanında ciddi kısıtlamalar getirildi; muhalif sesler susturuldu veya sindirilmeye çalışıldı.

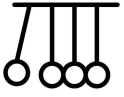
Bu dönemde sosyal sınıflar arasındaki ayrım derinleşti, ekonomik güç siyasî görüşü etkileyen bir faktör hâline geldi; insanlar yaşadıkları çevreye göre siyasî kimliklerine daha fazla tutunmaya başladı. Siyasî ayrışma aile içine kadar yansdı, akraba, dost ve komşular arasında bile görüş farklılıkları nedeniyle çatışmalar yaşandı. Bu durum, toplumun toplumsal dokusunda derin yaralar açtı ve *kutuplaşmayı sadece siyasî değil, sosyal hayatın da parçası hâline getirdi* (Sayın, 2022).

2020

2020'li yıllarda, yani günümüzde, Türkiye'deki toplumsal ve siyasî kutuplaşma, dijitalleşmenin etkisiyle yeni biçimler kazandı. Özellikle Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformları, bireylerin siyasî görüşlerini ifade ettikleri ve benzer düşünen insanlarla

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

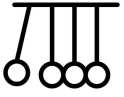
etkileşim kurdukları yerler hâline geldi. Bu durum, insanların taraflı okuduğu haberlere körü körüne inanmaya başlamasına, bireylerin yalnızca kendi siyasî görüşünü destekleyen ve öven içeriklerle karşılaşmasına neden olmuş, karşıt görüşlere karşı ise tahammülsüzlüğü artırmıştır. Bunun sonucunda tarafsızlık ortadan kalkmış ve yerini yanlış iddialara bırakmıştır. Algoritmaların kullanıcı tercihlerine göre içerik sunması, kutuplaşmayı yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ölçekte de derinleştirmiştir.

Genç kuşaklar açısından bu dijitalleşme süreci, siyasal katılım biçimlerinde de değişiklik yaratmıştır. Geleneksel parti politikalarına duyulan güvensizlik, siyasetin değiştirici gücüne olan inancın zayıflaması ve sürekli ekonomik krizlerin yarattığı belirsizlik ortamı, gençlerde yaygın bir umutsuzluk hissine yol açmıştır. Gelecek kaygısı, beyin göçü eğilimini artırırken, gençlerin siyasal taleplerini daha çok sınıfsal, toplumsal eşitlik ve çevresel adalet gibi konularda dile getirmesine neden olmuştur. Ancak bu taleplerin kurumsal siyasette yeterince dikkate alınmaması, durumun her geçen gün kötüleşmesi ve umutsuz sayılabilecek bir hâl alması sonucu, sistem dışı alternatif arayışları da (yakın zamanda Saraçhane'de gerçekleştirilen eylemler gibi) beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de siyasal kutuplaşma artık eski sol-sağ ayrımının çok ötesine geçmiş, daha çok AKP ile CHP arasında şekillenen ikili bir mücadeleye evrilmiş durumdadır. Bu yeni durumda görüş farklılıklarından çok kimlik, yaşam tarzı, tarih anlatıları ve aidiyetler öne çıkmaktadır. Bir yanda uzun yıllardır iktidarda olan, halkın da yüksek bir çoğunluğunu oluşturan muhafazakâr bir temele yaslanan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), diğer yanda ise seküler ve en önemlisi Atatürk destekçisi seçmenin temel adresi hâline gelen Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yer almaktadır. Bu karşıtlık, sadece siyasî partiler düzeyinde değil, aynı zamanda seçmenlerin gündelik hayatında, sosyal medyada, eğitimde ve kültürel tercihlerde de kendini göstermektedir. AKP-CHP çatışması, yaşam tarzları üzerinden tanımlanmakta; kıyafetten çocuk yetiştirme tarzına, medya tüketiminden tatil anlayışına kadar her alanda iki ayrı sosyolojik kümeye işaret etmektedir. İki tarafa da yapıştırılan bazı etiketler sebebiyle iki kutup arasındaki uzaklık giderek artmıştır ve tehlikeli bir boyuta ulaşmıştır. Mücadele derinleştikçe konu artık bir “özgürlük davası”na dönüşmüştür; iki tarafın seçmenlerinden ziyade, gençlerin savaşı hâline gelmiştir.

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

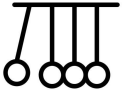
Bu mücadelenin adil olup olmadığı ise son zamanlarda büyük birer tartışma konusu olmuştur. Muhalefetin eşit rekabet koşullarına sahip olmadığına dair iddialar, özellikle medya kontrolü, yargı bağımsızlığı ve kamu kaynaklarının dağılımı gibi alanlarda belirginleşmektedir. CHP'nin genel hedef hâline gelmesi, AKP'nin sosyal medya alanlarında hakaret düzeyinde eleştirilmesi ve belediye başkanlarının stratejik olarak hedef alınması, bu eşitsizliği daha görünür kılmıştır.

Bu çerçevede, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun yargı süreci kritik bir örnek teşkil etmektedir. 2019 seçimlerinde İstanbul'u kazanarak AKP için simgesel bir kayba neden olan İmamoğlu, kısa sürede muhalefetin en öne çıkan figürlerinden biri hâline gelmiştir. Ancak geçtiğimiz günlerde diplomasının iptal edilmesi ve üzerine tutuklanması kararı, kamuoyunda yargı yoluyla siyaset mühendisliği yapıldığı iddialarını güçlendirmiştir. Söz konusu suçlamaların haklı olup olmadığı ve diploma iptali kararının adil bir temele dayanıp dayanmadığı hâlâ tartışmalı bir konudur. Kararın hem zamanlaması hem de içeriği, siyasî rekabetin hukuki yollarla baskılandığı yönündeki eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, yargı süreci tamamlanmadan ve kesin bir sonuca varmadan, yalnızca siyasî bağlılıklar üzerinden Ekrem İmamoğlu'nu ve dolayısıyla CHP'yi koşulsuz şekilde savunmak da kutuplaşmanın bir başka yönünü göstermektedir. Türkiye, eleştirel düşünce ile kör bağlılık, bilinçli vatandaşlık ile cahilce taraftarlık arasında son derece ince bir çizgide ilerlemektedir.

Bu süreç, AKP-CHP arasındaki rekabetin artık sadece sandıkta değil, aynı zamanda yargı, medya ve bürokrasi gibi alanlarda da sürdüğünü göstermektedir. Bu durum, demokratik rejimin temel ilkeleri açısından endişe verici bir tablo çizmektedir; siyasetin giderek bir güç savaşı hâline geldiği, kurumsal denge-denetleme mekanizmalarının ise zayıfladığı bir ortam yaratmaktadır. Sonuç olarak 2020'lerde Türkiye'de sol-sağ eksenini yerini net biçimde AKP-CHP eksenine bırakmış, bu mücadele yalnızca politik değil, toplumsal bir ayrışmaya da dönüşmüştür. Bu kutuplaşma ortamında adil bir siyasal rekabetten söz etmek giderek zorlaşmakta, demokratik işleyişin sağlıklı sürdürülebilmesi açısından ciddi yapısal sorunlar ortaya çıkmaktadır.

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

Sonuç

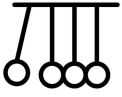
Türkiye’de siyaset, uzun yıllardır sadece fikir ayrılıklarının değil, aynı zamanda derin toplumsal kutuplaşmaların kaynağı olmuştur. Bu kutuplaşma, sadece siyasî tercihlerle sınırlı kalmayıp, toplumun sosyal dokusunu zedeleyen, ilişkileri kopartan ve ortak yaşamı zorlaştıran bir hâl almıştır. Toplumsal ayrışmanın bu boyutları, demokratik kültürün gelişmesini engellemiş ve toplumsal uzlaşmayı güçleştirmiştir.

Ancak Türkiye, tarih boyunca zor dönemlerden çıkmayı başarmış, farklılıkları bir arada tutma kapasitesine sahip bir ülkedir. Bugün yaşanan derin ayrışmaların üstesinden gelmek, sadece siyasetçilerin değil, toplumun tüm kesimlerinin ortak sorumluluğudur. Gençlerin sesinin dinlenmesi ve *hak, hukuk, adalet* için çıkardıkları seslerin duyulması, bu kutuplaşmayı aşmanın anahtarıdır. Türkiye’nin geleceği, farklılıkları zenginlik olarak gören, birlikte yaşamayı esas alan bir toplumsal vizyonla mümkündür. Ancak bu vizyonun gerçekleşmesi, her bireyin ve kurumun sorumluluk almasıyla, siyasî söylemlerin yumuşamasıyla ve toplumun kutuplaşmadan kurtulmasına yönelik kararlı adımlarla mümkün olacaktır. *İlk adımı atması gereken kişi ise hiç şüphesiz iktidardır ve eğer gerekli hamleyi yapamıyorsa, belki de iktidarda bulunmamalıdır.*

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları

Kaynakça

Sunstein, Cass R. *Going to Extremes: How Like Minds Unite and Divide*. Oxford University Press, 2009, <https://academic.oup.com/book/52005> Erişim Tarihi: 4 Haziran 2025

Birand, M. Ali. "70'lerde Sağ Sol Olayları." *DMY Felsefe*, 2 Ağustos 2013, dmy.info/sag-sol-olaylari/. Erişim Tarihi: 5 Haziran 2025

Özdemir, Kubilay Muhammet. *Hergün Gazetesine Göre 1977 – 1980 Yıllarında Sağ – Sol Çatışması*. Yüksek Lisans Tezi, Topkapı Üniversitesi, Haziran 2021, acikerisim.topkapi.edu.tr/yayin/1750592. Erişim Tarihi: 5 Haziran 2025

Küçük, Ayşe. "Türkiye'de Sosyal ve Siyasal Değişim: 1980 ve Sonrası." *Econharran*, cilt 3, sayı 4, 27 Eylül 2019, ss. 20–45. DergiPark, dergipark.org.tr/tr/pub/econharran/issue/49062/559441. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2025

Özdemir, Ahmet. "Türkiye'de Refah Partisi'nin Yükselişi ve Manevi Kalkınma Vurgusu." *Siyasal Bilgiler Dergisi*, vol. 45, no. 2, 2021, pp. 123-140. DergiPark, doi:10.16953/dargi.845233. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2025

Arslan, Rengin. "90'larda Ne Olmuştu: Güneydoğu'da Polis ve Asker." *BBC Türkçe*, 2 Eylül 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150902_90lar_1_asker_polis. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2025

Sayın, Ayşe. "AKP: Türkiye'nin Son 22 Yılına Damga Vurdu." *BBC Türkçe*, 14 Aug. 2022, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c3g4llnr2jmo>. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2025

*bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi

**devletin kişi ya da kurumlara mal, para veya hizmet biçiminde yaptığı karşılıksız yardımları